

چگونه شایعه بر واقعیت سوار می‌شود

حسین محمدی اصل

خبرنگار

چاردیواری

با گسترش نظام سرمایه داری، استفاده از تأثیر رسانه بر فرهنگ جامعه بیشتر شد. شایعات، فیلم‌ها، بازی‌ها و حتی پیام‌های تبلیغاتی از جمله روش‌هایی هستند که برای تأثیرگذاری روی طرز فکر مردم استفاده می‌شود.

البته جهت دادن افکار مردم همیشه اتفاق ناخوشایندی نیست. در فرآیند جهت‌دهی‌های رسانه‌ای اما شایعه نقش پررنگی دارد.

در تعریف شایعه، توماس لاسول آن را از رایج‌ترین پدیده‌های اجتماعی و یکی از رایج‌ترین شیوه‌های کنش متقابل می‌داند که تاکنون کمتر شناخته شده است. شایعه یک مقوله اجتماعی و روانی با ابعادی گسترده است که ابعاد مختلف آن به‌ویژه در زمان‌های بحرانی (مثل زمان جنگ) حالتی به مراتب حادث‌تر به خود می‌گیرد.

هر چند کارکردهای اجتماعی شایعه، کاملاً شناخته نیست اما بیشتر در وضعیت‌های بی‌نظمی در جامعه ساخته می‌شود.

در واقع شایعه گزارش تایید نشده‌ای از وقایع است که به تعریف و تبیین وضعیت‌های مهمی که به صورت دو پهلو ظاهر می‌شوند، کمک می‌کند.

به عبارتی دیگر، شایعه عبارت است از انتقال پیام یا خبری از طریق شفاهی که در اندک زمان محدودی می‌تواند در سطح وسیعی از جامعه انتشار یابد، بدون آن‌که منبع آن شناخته یا معلوم شود که از کجا سر چشمه گرفته است.

بنابراین می‌توان شایعه را گزارش تایید نشده‌ای درباره حادثه‌ای دانست که اساساً انتقال آن از طریق گفت‌وگوی جمعی و شبکه‌های مجازی صورت می‌گیرد.

ممکن است قسمتی یا بخشی از شایعه صحت داشته باشد ولی امکان تشخیص درستی یا نادرستی آن وجود ندارد، زیرا در جریان انتقال خبر تغییر شکل‌های گوناگونی در اصل آن پدید می‌آید.

انواع شایعه معمول در فضای رسانه را می‌توان برای بدبین‌سازی مردم، تفرقه‌افکنی، فریب و همچنین برای زیر سوال بردن ارزش‌ها و هنجارها تقسیم کرد. در همه فرآیندهای شایعه، دروغ حرف اول را می‌زند. به عنوان مثال در فرآیندی که هدف از شایعه پراکنی زیر سوال بردن هنجارهای اخلاقی باشد، رسانه‌ها با طراحی دروغ‌های باور نکردنی به مصاف عقلانیت و منطق رفته و عناصری همچون هیجان یا انفعال را جایگزین آن می‌کنند.

براساس دسته‌بندی‌های بخشی از شایعات به منظور ایجاد ترس، وحشت و نگرانی در جامعه تولید و پخش می‌شوند. مثلاً در سال ۱۳۷۰ شایعه‌ای در شهرها و روستاهای دورافتاده هند رواج یافت که باند‌های خاصی برای رودن بچه‌ها از خیابان‌ها به وجود آمده است. با این اوصاف اهمیت شایعه در فهم خبرها و رسانه خود را بیش از پیش به ما نشان می‌دهد.

چاردیواری در گفت‌وگو با یک پژوهشگر و مدرس سواد رسانه از نقش خانواده ایرانی در روایت واقعیت‌های تاریخی برای نسل‌های آینده می‌گوید

تربیت فرزندان برای عصر پسا حقیقت اولویت خانواده ایرانی

نشود و مخاطب دچار تردید شود ممکن است ذهن افراد خانواده و جامعه وارد مار پیچ‌های ذهنی و حفره‌های ادراکی شود که وی را عملاً دچار تشکیک‌های اعتقادی و عصیانگری و رفتارهای غیرعقلانی کند.

۱ نقش فرد در عبور از شبهات چیست؟

وجود شبهه در کنار تلاش فرد برای دستیابی به حقیقت خوب است به شرط آن‌که فرد به دنبال پاسخ درست آن باشد و کشف و شهود انجام دهد. اگر شبهات در جان و دل فرد بنشینند و آن شخص خودش را در مقابل امواج شبهه بی‌دفاع ببیند بسیار خطرناک است.

۲ شبهات چه مخاطراتی را متوجه نوجوانان و جوانان می‌کند؟

البته برای یک سنینی مثل سنین نوجوانی و سنین جوانی شبهات حکم تیر زهر آگین دارند. اگر خانواده‌های ایرانی خود را در قبال پاسخگویی به سؤالات و همین‌طور دغدغه‌ها مصون نکنند قطعاً در معرض آسیب قرار خواهند گرفت چرا که به تعبیر اهل فن ما با عبور از اعصار مختلف رسانه‌ای جهان به عصر پسا حقیقت رسیده‌ایم.

۳ منظور از عصر پسا حقیقت در جهان امروز چیست؟ مگر می‌توان

مسئله رسیدن به حقیقت در گذر زمان را به قبل و بعد تعبیر کرد؟

بله. عصر پسا حقیقت دورانی است که غریب به شش سال از عمر آن در عصر رسانه و حکمرانی ملت‌ها می‌گذرد. در این دوران شاهد در آمیخته شدن حق و باطل و حقیقت و شبهات هستیم. در این دوران رسانه به قدرتی می‌رسد که قدرت تمییز درست و غلط را از مخاطب می‌گیرد و صرفاً به دنبال تصمیم‌سازی بدون تعقل و حقیقت‌جویی در رفتارهای تک‌تک شهروندان است. این دوران رسانه در مواجهه با کانون خانواده هم سعی بر کنترل و اثرگذاری دارد، زیرا نقطه اصلی تحول آنجاست...

۴ مفهوم تسلط رسانه بر جوامع به چه میزان حقیقت دارد؟

نکته مهم درباره این سوال، این است که از سال ۲۰۱۶ اعتقاد برخی جامعه‌شناسان بر این است که شبکه‌های اجتماعی بر جوامع مستولی شده و کنشگری در رویدادها را به سمت آمیختگی با دروغ

تأثیر استفاده از وسایل ارتباط جمعی به دلیل شرایط آنها و غربی بودن فرهنگ استفاده از آنها یک مسأله است و تأثیر

علی نجفی

خبرنگار چاردیواری

پیام‌ها و فرهنگ‌سازی نامناسب‌شان مسأله‌ای دیگر. تأثیر گسترده رسانه‌ها از آنجاست که افراد، وقت زیادی را در حالی که سراپا چشم و گوش هستند با این رسانه‌ها می‌گذرانند و از سوی دیگر، کوچک‌ترین عنصر صوتی یا تصویری در رسانه، دارای کارکرد بیانی ویژه‌ای است و تأثیر خاصی بر مخاطب می‌گذارد.

از این تأثیرگذاری عمیق و گسترده می‌توان برای کاهش اثرهای منفی رسانه بر فرد و خانواده استفاده کرد. به بیان دیگر، سواد رسانه باید از خود رسانه شروع شود که البته مستلزم عزم و اراده دو سویه خانواده و نهادهای فرهنگی و رسانه‌هاست.

برای عملی کردن این دوراها، نیاز به برنامه‌های ویژه نیست، بلکه باید اراده جمعی به سمت تقویت آگاهی و نحوه صحیح بهره‌مند شدن از شبکه‌های اجتماعی و رسانه هدایت شود.

در همین رابطه با محمد لسانی، کارشناس ارشد رسانه و همچنین پژوهشگر جنگ شناختی در عصر پسا حقیقت به گفت‌وگو نشستیم. این که بخشی از اهم محورهای این گفت‌وگو را در ادامه می‌خوانید.

۱ در ابتدای بحث سراغ نقش رسانه‌ها در شکل‌دهی به جامعه‌پذیری افراد برویم. نقش

رسانه در فرآیند جامعه‌پذیری را چگونه ارزیابی می‌کنید؟

نظریه‌ای داریم به نام یادگیری اجتماعی که رسانه‌ها ارزش‌ها و هنجارهای جامعه را به افراد منتقل می‌کنند. به همین علت نوعی از جامعه‌پذیری در غیر جامعه حقیقی توسط رسانه‌ها انجام می‌پذیرد.

گرچه اصل جامعه‌پذیری در بستر ارتباطات و تعاملات اجتماعی رو در رو شکل می‌گیرد و در آن فضا ارزش‌ها و هنجارها به صورت مستقیم منتقل می‌شود اما رسانه می‌تواند با ایفای سریع‌تر همین نقش، افراد را با نرمال‌ها و هنجارها آشنا کند. به همین علت در برخی موارد شاهدیم برخی مسائلی که در رسانه‌ها مطرح می‌شوند از طرف کودکان و نوجوانان ارزش و هنجار تلقی می‌شود و به واسطه رسانه رفتارها و تصمیمات در فکر و ذهن آنها نهادینه می‌شود. امروز رسانه‌ها در کنار نهادهای تربیتی، نظام اجتماعی، خانواده و مدرسه نقشی اساسی با سرعت انگاره‌سازی گسترده را بازی می‌کنند که حتی به کنشگری منجر می‌شود.

۲ نقش شبهات در نوع جامعه‌پذیری‌ای که رسانه‌های القا می‌کنند چیست؟

با نگاهی گذرا به تحولات گذشته به این مهم پی می‌بریم که همیشه شبهات همواره وجود داشته‌اند و ریشه اصلی شبهات به سؤالاتی برمی‌گردد که بر اثر فعل و انفعالات محیطی و اجتماعی در ذهن مخاطب و اعضای خانواده‌ی ایرانی شکل می‌گیرد. در این فرآیند از این مسأله مهم که نوع سؤالاتی که در ذهن فرد شکل می‌گیرد در نحوه کنش‌گری وی موثر است، نباید غافل شد.

۳ نوع شبهاتی که زاینده سؤالات ذهنی شهروندان هستند تفاوت هم دارد؟

بله، در برخی موارد نوع سوال تشکیک‌آمیز است. این‌گونه سؤال‌ها اگر به درستی پاسخ داده

درنگ

تأثیر نقش دستگاه‌های فرهنگ

و در این مقوله یک موضوع جدی است. آن هم مساله پایش و پالایش اطلاعاتی است که در بین خانواده‌ها و جامعه گردش دارد. متأسفانه در دستگاه‌های فرهنگی در این دو محور مانده‌ایم؛ پایش و پالایش وضعیت فرهنگی و اجتماعی بسیار مهم هستند و در کنار این دو باید به اقدام‌های ایجابی، تولید انبوه محصولات فرهنگی و هنری، عرصه و انگاره‌سازی توجه ویژه داشت.

ما در دستگاه‌های فرهنگی و انضباطی شاهد توقف در حوزه سلبی